

Princ Evgenij Savojski, slavni junak in vojskovodja avstrijski.

Zgodovinska povest.

Slovenskemu ljudstvu pisal

S. Hrvojić.

V Ljubljani.

Založil in prodaja **Anton Turk**, knjigovez.

1893.

03000475

ID=83489024

I.

Valokatera evropska država šteje toliko slavnih junakov, kakor ravno mila naša očetnjava, mogočna Avstrija. Branili so jo skozi več stoletij hrabri njen vojskovodje zunanjih in notranjih sovražnikov.

Da je niso pokončali, gre mimo vseh drugih pač največja zahvala in slava previdnemu in nevstrašenemu princu Evgeniju Savojskemu, katerega zgodovinopisci po vsi pravici imenujejo velikega avstrijskega junaka, — junaka vseh junakov. Da to nikakor ni pretirano, razvidno je iz njegovega životopisa.

Narodil se je princ Evgenij dne 18. oktobra 1663. l. v Parizu, glavnem mestu Francoske. Njegov oče je bil vojvoda Evgenij Moric savojsko-karignanski grof soisonski, sin princa Tomaža Frana Savojskega. Bil je poveljnik kraljeve švicarske straže, mati pa mu je bila gizdava Lahinja Olimpija Mancini, nečakinja tedanjega mogočnega francoskega ministra, kardinala Mazarina. Princ Evgenij je bil izmed osmero otrok najmlajši. —

Imel je deset let, kar mu oče naglo umrje in skoro potem ga mora ostaviti še mati ter pobegniti na tuje.

Obrekovala in črnila sta jo vojni minister in markiza montespanska pri tedanjem francoskem kralju Ludoviku XIV. tako dolgo, da je konečno sklenil zapreti jo v bastiljo.*) Še pravočasno je izvedela nesrečna gospa o tej nameri, izročila svoje otroke v oskrb materi umrlega soproga, Mariji Burbonski ter zbežala v Flandrijo.

To se je zgodilo meseca janularija 1680. leta.

*) Državna kaznilnica.

Po materinski je skrbela dobra gospa za zapuščene svoje vnuke. Štiri je spravila v francosko vojsko, Julij je odšel v Avstrijo in tu vstopil v vojno cesarja Leopolda I.; ostal ji je še samo najmlajši.

Bil je deček bistrega duha. Učil se je najrajši računstva in merstva; rad je prebiral životopise velicih môž, posebno pa in že iz mladega ga je zanimalo vojaštvo. Dasi majhen in šibak, vender je hotel biti vojak. Njegovi sorodniki, dà, celó francoski kralj Ludovik XIV. so ga hoteli prisiliti, da se posveti duhovskemu stanu.

Toda Evgenij se nikakor ni dal pregovoriti, mikalo ga je le vojaštvo.

Bilo mu je dvajset let, ko stopi pred kralja ter ga prosi, naj bi mu dal pri dragoncih kapitanovo službo. Toda kralj ga zavrne, posmehujoč se njegovi slabotni postavi, rekoč: „Princ! Vi hočete biti vojak, kakó boste prenašali napore vojaške službe? Saj Vas je vender že Vaš oče odločil za duhovski stan, bodite torej duhovnik!“

Četudi se mu ni izpolnila vroča želja, vender ni obupal princ Evgenij.

Sklenil je, da kot dobrovoljec stopi v avstrijsko vojsko, pri kateri je že služil njegov brat.

Poslovil se je torej pri sorodnikih svojih ter v spremstvu zvestega sluge ostavil oholi Pariz. Zarotil se je, da se ne vrne več na Francosko, razven — z mečem v roci na čelu avstrijske vojske.

Ta trenutek je bil odločilen za prihodnjost Ludovika in Francoske, Avstrije in cele Evrope; zakaj mož, ki je sedaj ostavljal rojstno svojo deželo, bil je po previdnosti Božji izbran, da premaga najhujše takratne sovražnike druge svoje domovine Avstrije: krvoločne Turke in predrzne Francoze.

II.

rinc Evgenij je ravno takrat došel na Dunaj, ko je na Ogerskem razsajal hud upor in so Turki že drugikrat drvili proti Dunaju.

Ni čudo torej, da je cesar Leopold I. z veseljem vsprejel mladega, nadepolnega moža ter ga uvrstil v svojo vojsko.

Meseca avgusta 1664. leta v Vasvaru s Turki sklenen mir in pa novo zatiranje protestantov sta provzročila veliko nezadovoljnost na Ogerskem. Nekateri izmed najimenitnejših velikašev (palatin*) Fran Veseleeny, hrvaški ban Peter Zrinjski, najvišji sodnik Fran Nadasdy, Fran Rakoczy, štajerski glavar Erazem Tattenbach in Fran-

*) cesarski namestnik.

kopan) so sklenili celó zavezo s Turci in s francoskim kraljem Ludovikom XIV., ki je Ogersko hotel zoper cesarja nahujskati. Toda ta zarota se je bila kmalu razodela in cesar je dal načelnike nezadovoljnikov zgrabiti in usmrtiti.

Da bi take upore odpravil za zmiraj, spremenil je tudi ogersko ustavo.

Na palatinovo mesto je postavil nekega brezobzirnega Nemca Ivana Kašparja iz Ambringena (velikega mojstra nemškega viteškega reda) za cesarskega namestnika in je sploh najvišje državne in vojaške službe dajal le tujcem.

To je vzročilo novo vstajo pod vodstvom Emeriha Tökölija, katerega je tudi podpiral turški sultan Mohamed IV.

Uporne Ogre pa je proti avstrijskemu cesarju tudi podpihoval francoski kralj Ludovik XIV., tisti, ki se je imenoval sam najbolj krščanskega kralja.

Bilo mu je premalo, da je cesarju škodoval, kjerkoli je vedel in znal; pošiljal je upornim Ogrom dan za dnem veliko denarja, da bi se ložje izdatneje upirali Leopoldu.

Imenovani Ludovik XIV. je bil jedini krščanski vladar — sramotno — kateri se je pogajal s Turci, roteč jih, naj planejo na Dunaj ter naj cesarja Leopolda I. preženejo s prestola in iz dežele. Obetal jim je, da jim bo pomagal, kolikor bo moči.

Hotel je ubogega cesarja vgonobiti in ker je bil sam preslab, prosil je, žal! krvo- ločnega Turka pomoči.

Kako pač včasih človeka preslepi zavist, pohlepnost in sovraštvo!

Že je potekalo dvajsetletno primirje, katero je bil cesar s Turci sklenil v Vasvaru 1664. leta. Želel ga je podaljšati na drugih dvajset let, a veliki vezir, Kara Mustafa, je zahteval na leto po milijon čenikov davka. Tega pa cesar nikakor ni mogel vsprejeti in moral se je pripravljati na vojsko.

Ravno takrat je imenoval cesar princa Evgenija za častnika dragonskega polka njegovega brata, princa Julija Ludovika sa- vojsko-karignanskega. Vrhovni poveljnik ce- sarske vojske pa je bil vojvoda Karol Lo- tarinški, kateri je takisto vedel pripovedo-

vati o francoskega kralja oholosti; zakaj tudi njega je odpravil liki kasneje Evgenija. —

Ker je „najbolj krščanski“ kralj v jednomer drezal v Turke, obetajoč jim svojo podporo, če planejo na ubozega Leopolda, odloči se Mohamed IV, še pred iztekom dvajsetletnega s cesarjem sklenenega primirja za vojsko.

Že dne 24. januarija 1683. leta zavihrajo v Carigradu nad sultanovo, Kara Mustafino palačo in nad hišami janičarskih ag konjski repi. To je bilo znamenje, da je armada dobila povelje oditi v vojsko.

Takoj prve spomladanske dni je veliki vezir z ogromno vojsko odrinil iz Drinopolja ter se napotil proti Dunaji, ki ga je v svojem napuhu izvolil za bodočo prestolnico svojo.

Njegova vojska je štela čez tristotisoč môž, med potom pa so se ji pridružili še tudi ogerski uporniki.

A tudi Dunajčani niso držali rok križem; zakaj že jeseni leto poprej so mislili nato, da bi Turci venderle mogli vdariti na njih mesto.

Popravljali so torej mestno obzidje, čistili rove, urili se v orožji ter od vseh strani vozili živež v mesto.

Cesar Leopold I. je bil v silnih zadregah. V zadnjem trenutku je poslal pomoči prosit na vse strani, a le malo vladarjev je dobil na svojo stran, ker mu je francoski kralj povsod nastavljal mreže, samo da bi ga ugonobil.

Iz vse Nemške in Avstrije se je zbralo samo 33.000 pešcev in konjikov s 56 topovi.

Vrhovno vodstvo te vojske je izročil cesar Karolu V., vojvodi Lotarinškemu.

No s to peščico vojakov bi se nikakor ne mogel ubraniti krvoločnega sovražnika. Zavezal se je torej z Ivanom Sobjeskim, hrabrim kraljem poljskim.

Dogovorila sta se, da Sobjeski z 40.000 možmi priskoči na pomoč, ako Turci prilo-mastijo pred Dunaj; ko bi pa morebiti vda-rili na njega samega, pošlje mu cesar 60.000 vojakov. —

Nevarnost je v tem prihajala zmiraj večja; zakaj že dne 3. maja 1683. leta dospe veliki vezir s svojo vojsko v Beligrad ter

jo vali dalje proti Dunaju. Goreče vasi in mesta so kazale njegovo pot. Veliko tisoč in tisoč mladeničev in deklet polove Turci medpotoma ter jih kot sužnje vedejo seboj, da bi jim pomagali pri obleganji.

Cesar pošlje princa Karola z blizo 40.000 vojaci pred Rabo, naj bi Turkom zastopil pot proti Dunaju. —

Dne 7. julija zgrabi turška predstraža s strašno silo Karola Lotarinškega pri Petronelu. Tu princ Evgenij prvič vidi sovražnike vsega krščanstva, boreč se ob strani svojega brata kakor lev. Ko bi sedaj francoski kralj bil videl mladega junaka, sodil bi ga povsem drugače, nego ga je sodil nekoč.

Četudi so se Turci vpirali z vso silo, vender so tukaj morali nazaj. V tej bitki pade Evgenijev brat Julij Ludovik. Izvlekli so ga grozno razmesarjenega izpod konjskih kopit. Na njegovo mesto pa se postavi mejni grof Ludovik Badenski, ki s sabljo v roci napade Turke, poseka jih mnogo, ostale pa zapodi v beg. Tudi Evgenij se je boril jednako navdušeno, kakor nekaj

dni kasneje pri Požunu, kjer je vojvoda Lotarinški pobil zadnje sovražnikove straže. I tukaj so se odlikovali dragonci mejnega grofa Ludovika Badenskega, posebno pa princ Evgenij.

Zmešnjava in strah se ne dá popisati, ko so Dunajčani zvedeli, da so Turci že tako blizo.

V kratkem so videli meščani posebno po noči vsled požara žareče nebo. Mesta in vasi so ginile v pepel, stiskani prebivalci pa so iskali zavetja v mestu. Cesar pa, mesto da v taki veliki sili ostane med svojimi, pobegne s svojo obiteljjo zvečer 8. julija v Linc, izročivši poprej brambo glavnega mesta svojega grofu Rudigerju Starembergu. Niso se zastonj čezenj pritoževali prebivalci! —

Še to noč in nastopnih dni se jih je odpravilo kacih 60.000 z Dunaja. Gneča je bila strašanska; zakaj spet drugi so z dežele hiteli v trdnjavo, tako da je nazadnje zapovednik ukazal zapreti mestna vrata.

Že dné 12. julija so se približavale prve čete turških konjikov Dunaju, kjer je

Karol Lotarinški ostavil 12 000 môž za posadko, z ostalimi pa čez Donavo odrinil na Moravsko, ondu počakat poljskega kralja in potem z zjedinjenimi močmi napast sovražnika.

Dva dni pozneje je došel tudi veliki vezir. Pet in dvajset tisoč šotorov je stalo okoli Dunaja; med temi je bil največji in najlepši zeleni šotor Kare Mustafe.

Precej se je začelo obleganje. Od vseh strani so grmeli topovi in metali velikanske kroglice v mesto. Kakor krti so Turci delali rove, nasipavali jih s smodnikom, užigali jih ter zdaj tu zdaj tam razrušili zid. Kjer se je pokazala razpoklina, tje so se zagnali turški divjaki, da bi naskokoma prodrli v mesto. Pa posadka in mestjani z dijaki, kateri so bili razdeljeni v šest krdel, branili so se liki levi. Ž njimi je hrabri in zvedeni grof Staremburg osem tednov odbijal silovite napade mnogobrojnega sovražnika.

Da so bili Turci s početka z vso močjo vdarili na prestrašeni Dunaj, bili bi

ga bržčas pokončali. A bili so počasni in v obsedanji zeló okorni.

Dasi so tudi oblegalci trpeli veliko, vendar bi se jim posadka ne bila mogla več dolgo vspešno ustavljati: zakaj pohajal je že živež, nastajala je draginja, množile so se bolezni in do šest tisoč brambovcev je bilo že pobitih.

V tem so pa Turci razsajali tudi po deželi. Polovili so nad 40.000 mladeničev, môž in deklet ter jih kot sužnje poslali na Turško. Požgali so dné 17. julija trg Petrovo vas (Petersdorf), stanovalce pa posekali do poslednjega. Ubrnilo se jim je samo nekaj samostanov.

Štirideset dni so sovražniki že oblegali mesto, pa so vendar napredovali jako neznatno.

Dné 4. septembra zopet Turci podkopljejo zid grajskega bastijona, napolnijo rov s smodnikom in ga užgejo. Vsled tega se razruši na pet sežnjev obzidja. Zdajci se Turci zaleté v razpoklino kričeč: „Allah, il allah!“ V tem hipu zagrmje in pokajo puške, da od dima in prahu ni bilo videti

naskakujočih pošasti, ki so že tu in tam zlezle na zid ter ondu zasadile dva konjska repa. Toda zastonj! Po strašnem klanji potisne jih hrabri Staremburg srečno nazaj. — Takisto so dné 6. septembra razstrelili 22 čevljev debel zid löwelskega bastijona na šest sežnjev široko, pa naskakovalo jih je le malo, ker je mislil veliki vezir, da dobó mesto s predajo.

Sila oblegancev je v tem prikipela do vrhunca; zakaj vojaki in mestjani so obnemogli od lakote, kuga in vedni napori so zelo zmanjšali njih število.

In glej! po noči 10. septembra se zasvetijo Dunajčanom na bližnjih dunajskih hribih svitle grmade v znamenje, da se bliža rešnik.

Bila je nedelja 12. septembra, ko prideta cesarska in poljska vojska Dunajčanom na pomoč.

S svetim navdušenjem udarijo krščanski junaki v petih oddelkih na nevernike.

Kralj Sobjeski je bil med prvimi in z lastno roko je ubil več nasprotnikov ter jim vzel konjski rep. Dolgo so se hrabri

Poljaki pri Neustiftu in Dornbachu brezvspešno zaganjali na Turke. Še le, ko jim vojvoda Lotarinški s svojo konjico priskoči na pomoč, ne morejo se Turci držati več.

Toda kaj storé Turci zdaj? V naglosti še naskočijo mestno obzidje, posebno pa šotska vrata. Ali mejni grof Ludovik Badenski s tremi batalijoni pešcev in vrlimi svojimi dragonci s princem Evgenijem jim je precej za petami. Kakor burja se vrže na sovražnika, katerega od zadaj Dunajčani na gosto s kroglijami pozdravljajo. — Ob šesti uri zvečer je bila zmaga kristijanov gotova. —

Nad 20.000 Turkov je obležalo na bojišči, ostali pa so pobegnili ter neprestano bežali do Gjura na Ogerskem.

Plen je bil neizmerno velik; zakaj Turci so popustili tri sto topov, petnajst tisoč šotorov, mnogo vozov polnih zaloge za vojsko, vojaško blagajnico z dvema milijonoma tolarjev. Sam šotor velikega vezirja so cenili na 400.000 tolarjev, ves plen pa na deset milijonov goldinarjev.

Vsa krščanska Evropa se je razveselila slavne zmage, le francoski kralj Ludovik XIV., ki je sam Turke ščuval na cesarja, bil je ves poparjen.

Peti dan po osvobojenji Dunaja sta podila junaški kralj Ivan Sobjeski in Karol Lotarinški Turke dalje po Ogerski. In odsihmal je ostala vojskina sreča pri avstrijskih zastavah. —

Dné 7. oktobra (1683. leta) pogine v bitvi pri Parkanu čez 7000 Turkov, 2000 pa jih vjamejo. Dva dni kasneje, dne 9. oktobra vzame mejni grof Ludovik Badenski Parkan z naskokom, dné 25. oktobra pa dobé cesarski najvažnišo trdnjavo Ostrogon, katera je bila 150 let v Turških rokah. A navzlic takim vspehom cesarske vojske so vender Turci pri svojem odhodu v sužnost odgnali 6000 mož, 11.000 žen, 14.000 deklet ter 50.000 otrok. —

III.

Osvojitvijo Ostrogona je bila srečno končana vojska 1683. l ; bilo je končano prvo vojno leto princa Evgenija. No še pred koncem leta je princ Evgenij za svojo hrabrost prejel cesarsko zahvalo.

Dné 12. decembra 1683. je bil imenovan za lastnika in polkovnika dragonskega polka Kufstein, kateremu je ostal načelnik do svoje smrti.

Dolgo je bil ta polk kot uzor vse cesarske konjice na glasu. Ni čuda! Saj je pa princ Evgenij tudi razumel svoj posel in sam je bil vzgleden konjenik.

Nastopnega leta (1684) so se tudi Benečani zavezali s cesarjem in zdaj se je na Poljskem, Ogerskem in na morji nadaljevala vojska zoper Turke.

Bili so tepeni pri Vacovem in meseca junija pri Sv. Andreju. Tu se je posebno odlikoval princ Evgenij.

Po bitvi pri Budimu, v kateri je vojvoda Lotarinški naklestil Turke, poročal je cesarju, kako vrlo se je princ Evgenij boril pod poveljništvom mejnega grofa Badenskega, kako je miljo daleč podil sovražnike ter pomagal zapleniti njihove topove.

Ali Turci so se ohrabрили iz nova 1685. leta so osvojili Pešto ter jeli oblegati Ostrogon, pa sijajno jih je v krvavi bitki premagal vojvoda Lotarinški dne 16. avgusta.

Često so v vojnih poročilih omenjali hrabrega princa Evgenija in njegov polk, mejni grof Ludovik Badenski pa dospevši na Dunaj, priporočil ga je cesarju rekoč: „Ta mladi Savojec bo sčasoma dosegel vse tiste, katere zdaj imenujemo velike vojskovodje!“

Svojo pohvalo mu je cesar izrazil s tem, da je zaslužnega moža imenoval za generala.

Ker je vojna sreča osrčila cesarske, peljal je Karol Lotarinški 1686. leta novo

vojsko na Ogersko, da bi Turkom vzel tudi glavno mesto Budim, in cesar Leopold I. se je zavezal z nemškimi knezi, da bi nevernike ložje zapodil iz ogerskih dežel.

Da bi cesarju bila Božja pomoč mila, položil je ogerski vojskovodja grof Eszterhazy na Dunaju temelj novi cerkvi na čast Mariji Pomočnici.

Pomagal pa je cesarju tudi tedanji papež Inocent XI. — Poslal mu je za vojsko 200.000 tolarjev in rimski kardinali so še 100.000 tolarjev dodali. Pravijo, da so i rimske gospe zložile jednako vsoto v isti namen. —

V Budimski trdnjavi je bilo tačas 16.000 turških vojakov, katerim je zapovedoval silovit a jako srčen Abdi paša. Bilo je dné 18. junija 1686. leta, ko je cesarska vojska^a obsedla Budo. Med oblegalci je bil tudi princ Evgenij s svojimi dragonci in sicer na levem krilu cesarske konjice, kateri je veleval knez Salm. Tu je stražil klanec, ki na južni strani mesta med dvema gričema vôdi na veliko ogersko planjavo; zakaj od te strani so obleganci pričakovali pomoči.

Kakor Turci pred Dunajem, tako so cesarski tukaj kopali rove, nasipavali jih s smodnikom ter jih užigali. Seveda je tak podkopan svet po vžigu šel v zrak, a ni se vedelo natanko, komu bode napravil več škode, ali domači, ali sovražni vojski. Posebno dobro so se Turci razumeli na take rove. Vender jim je nekoč užgani rov odnesel velik kos obzidja in cesarski so že mislili, da bodo zdaj lahko prodrli v trdnjavo. A prevarili so se hudo.

Ko namreč skozi predor drvé v trdnjavo, spuste Turci brž drug rov v zrak in več nego štirinajst sto cesarskih vojakov je našlo naglo smrt.

Tudi siloviti naskok, katerega so poskusili dné 2. avgusta, se ni posrečil. In zopet je padlo blizo 4000 korenjakov.

Komaj so nato odbili silni turški naval, neustrašenemu Evgeniju je bil izpod njega ustreljen konj in dné 3. avgusta je bil pri naskoku s pušico ranjen v desno roko.

Zdaj pa je cesarski vojski pretila nova nevarnost. Veliki vezir je namreč preko-

račil Dravo in je seboj vodil kacih 8000 mož v otetbo Budimske posadke.

A hudo je izpodletelo velikemu vezirju dne 14. avgusta, ko je poslal 6000 svojih izbranih môž, naj bi prodrli v trdnjavo; zakaj padlo jih je 3000 in so vrhu tega cesarski zaplenili 30 zastav in 12 topov.

Vojvoda Lotarinški še jedenkrat vdari na sovražnika in dné 8. septembra z naskokom srečno vzame trdnjavo.

Evgeniju je bilo za naskoka ukazano stražiti tabor ter opazovati velikega vezirja, ki je že s svojo vojsko stal tod blizo. Ali ker se veliki vezir ni ganil sè svojega ležišča in ni bilo nevarnosti zbok napada, približa se Evgenij sè svojimi dragonci od strani trdnjavskim vratom, vlomi jih ter se zakadí osuplim Turčinom za hrbet.

Kmalu so bili sovražniki premagani in ko je napočilo jutro, bila je Buda z Božjo pomočjo v rokah naše vojske.

Ker je veliki vezir imenovani trdnjavi prepozno prišel na pomoč, vrnil se je naglo nazaj v Osek ter je vračajoč se porušil in

požgal vsa mesta in vasi, kolikor jih je dosegel.

Ludovik Badenski in princ Evgenij sta šla z dvanajstimi polki brž za njim in vzela sta Simontornjo, Šikloš, Kapošvar, Tardo in Pečuh. Zadnjo trdnjavo je naskočil Evgenij s svojimi dragonci; Karol Lotarinški pa je zajedno odrinil na Erdeljsko, prisilil ondu velikega kneza Apafija, da je priznal cesarja za vrhnega svojega gospodarja ter mu precej prepustil dvajnajst utrjenih mest.

Leta 1687 so Turci še jedenkrat poskusili svojo srečo in prišli z novo vojsko črez Dravo. Spoprijeli so se dné 12. avgusta s cesarskimi pri hribu Harkanji blizo Mohača, torej skoro ondu, kjer je pred 160 leti Ludovik II., kralj ogerski, proti Sulejmanu izgubil kraljevstvo in življenje.

Bitva je bila zelo kratka; zakaj cesarski so ta pot streljali izborno. Padlo je hkrati po več vrst naskakujočih sovražnikov, a vendar niso nehali.

Končno se princ Evgenij sè svojimi dragonci spusti nad nje. — Kakor nevihta se zaprašé težki konjeniki na Turke, poga-

zijo cele polke in zopet zajamejo druge. Naposled se Turci v svojih okopih postavijo v bran mené, da jim tu Evgenij ne bo mogel do živega. Toda dragonci razjašejo in princ Evgenij je prvi v sovražnem ležišči. To pa Turke preplaši tako, da se spusté v nereden beg. Ali razjarjeni Evgenijevi dragonci so jim povsod za petami ter posekajo vse, kar dosežejo.

Ta dan so Turci izgubili do 23.000 môž, ki so bili ali mrtvi, vjeti ali pa ranjeni. Vrhu te izgube so morali tudi vso Slavonijo prepustiti nasprotnikom.

Ker je hrabri Evgenij pri Mohači toliko pripomogel do zmage, poslal ga je vojvoda Lotarinški, hoteč ga zato odlikovati s poročilom o njej na Dunaj. To je bil častni vsprejem na cesarskem dvoru! Cesar vesel obdaruje mladega junaka s svojo sliko, ki je bila okrašena z demanti ter ga imenuje za maršallajtenanta.

Bilo mu je takrat komaj pet in dvajset let.

Po bitvi pri Mohači je bila njegova slava že utrjena. Španski kralj mu tem

povodom podeli red zlatega runa, Savojski vojvoda Viktor Amadej I. pa ga iz samega veselja po knežje preskrbi z novci.

Izvestno se je zdaj kesal ošabni francoski kralj, da je takega junaka toli nepremišljeno pahnil od sebe.

Med srečno vojsko je cesar Leopold I. sklical državni zbor ogerski v Požun, kjer je objavil popolno pomiloščenje upornikom ter potrdil staro ustavo proti temu, da so Ogrji moški zarod avstrijskih Habsburgovcev priznali za dedne svoje kralje.

V nastopni vojski 1688. leta si je Evgenij pridobil novih latorik. Ta pot je bil vrhovni poveljnik cesarski vojski cesarjev zet, izborni knez Bavarski in šlo je za trdnjavo Beligrad, kateri so še zmiraj Turci imeli v svoji oblasti.

Že septembra meseca je stala cesarska vojska pod trdnjavskim obzidjem, a Turci se niso marali podati.

6. dan septembra je bil odločen za splošni naskok. Ko cesarski topovi na dveh krajih razstrele obzidje, zapodé se vojaki skozi predora v trdnjavo in mislili so že,

da jim je zmaga gotova, kar pridrve do širokega in globokega okopa polnega vode, katerega so zasedli Turci.

Princ Evgenij se ne pomišlja dolgo, nego opravljen, kakor je bil, skoči v jarek, na njim pa izborni knez Bavarski, mladi grof Henrik Staremberg in pa polki.

Začne se grozno klanje, kroglice švigajo sem in tja, pade mnogo Turkov, pa tudi mnogo naskakovalcev; zakaj Turci se branijo obupno. Zdaj razkolje janičar Evgeniju čelado, a i v tem trenutku ga prebode princ, izbornega kneza pa zadene pušica v lice. Evgenija rani sovražna kroglica nad kolonom v nogo, a še padajoč vspodbuja svoje vojake k zmagi.

Ko ga odnesejo z bojnega torišča, pride mu kmalu i vesela vest, da je Beligrad vzet.

Njegova rana je bila zelo opasna, ker dolgo niso mogli najti kroglice. Prenesli so ga na Dunaj. Še čez tri mesece so lovili koščene drobce iz rane. Močno so se bali zanj, ker ga je ob enem napadla tudi huda prsna bolezen.

Okreval je stoprv januvarija meseca 1689. leta.

Poraz Turkov je hudo spekel najbolj krščanskega francoskega kralja.

Da je cesar zdaj s Turci sklenil primirje, lahko bi se bil obrnil nad Francoze, ki so zopet začeli razsajati ob Rajni, kjer so zasedli Moguncijo, Bon in več družih utrjenih mest. Toda navzlic odsvetovanju svojih vojskovodij je sklenil s Turci nadaljevati vojsko.

Tako se je postavil med dva ognja.

Kako so tistih dni Francozi razsajali po Nemškem, pričajo še dandanes podrtine Hajdelberškega gradu.

No francoskemu kralju ni bilo dosti, da je pustošil lepe pokrajine, začel se je pogajati še z vojvodo Savojskim, Viktorjem Amadejem, da bi tudi, dasi po velikih ovin-kih, skozi Savojsko lahko napadal cesarjeve dežele.

Vsled tega odpošlje cesar Evgenija v Turin, kjer končno z velikim naporom vender pridobi vojvodo Savojskega na cesarjevo stran.

V tem prevzame mejni grof Badenski vrhovno povelje vojske, ki je bila namenjena proti Turkom, trije drugi pa, izborna kneza Bavarski in Braniborski ter vojvoda Lotarinški, poslani so bili na Nemško, kjer naj bi Francozom iztrgali Moguncijo ter je spodili čez mejo.

Po svoji vrnitvi iz Turina je bil princ Evgenij že tudi pri obleganji Moguncije prisoten, pa bil je malo dni potem dné 4. avgusta 1689. leta precej opasno ranjen na glavi.

Da so cesarski dné 8. septembra Francozom vzeli Moguncijo in kmalu nato tudi Bon, bilo je vse, kar so dosegli tega leta.

Dné 18. aprila 1690. leta naglo umre vrhovni vojskovodja Karol Lotarinški potujé na Dunaj. Francozi vderejo v Pijemont, cesar Evgenija poviša v generala vse konjice ter mu ob jednom izroči vrhovno vodstvo svojih pomožnih čet v Pijemontu.

Nato odide mala cesarska vojska — 5000 môž — pod vodstvom Evgenija in Kaprare na Savojsko in ker je tudi kmalu dospela španska pomožna vojska, upali so

za gotovo, da bodo tu ponižali ošabno Francijo.

A Španci so bili slabi pomočniki; zakaj njihovi poveljniki so kljubujé porušili najboljše naklepe Evgenijeve.

Tako so bili Francozi 1690. leta na dobrem, cesarske čete pod vodstvom Evgenijevim pa, katere so bile v zimoviščih grofije Montferatske, trpele so vsled izdajstva vojvode Mantuvanskega in po prebivalstvu, katero so nahujskali Francozi, dosti več, nego v najhujši vojski.

„Nikoli še nisem videl tako izdajalskih lopovov“, tožil je Evgenij svojemu prijatelju, „kakor v tej deželi, kjer govore le o zavdanji in pa o zavratnem umoru. Poroča se mi dan za dnevom, da me hočejo zatrovati ter me živega ali mrtvega dobiti v svojo pest“. —

Mnogobrojne kmečke tolpe, katere so oborožili Francozi, prestrigle so vsako zvezo cesarskih zimovišč ter pri vsaki priliki napadale avstrijsko vojsko; posvetovali so se malopridneži celó o tem, kako bi jo otrovali z vinom. — Vrh u teh nadlog pa je z

Dunaja izostalo vse: plača, potrebna oborožba in vsaka pomnožitev vojske.

Zbok tega Evgenij odpotuje do cesarja samega na Dunaj. Tu mu pové, ali naj pošlje vojski v Pijemont zadostno pomoč, ali pa jo naj čim hitreje odpokliče domov.

To je pomagalo. Dasi velik omahljivec, odločil se je cesar vendar le, da vojsko na Laškem pomnoži na 20.000 môž. Največ se je Evgenij zanašal na bavarsko pomožno vojsko. —

Zatajeváje samega sebe je prosil cesarja, naj bi vrhovno vodstvo vojske v Italiji izročil Bavarskemu izbornemu knezu, poveljništvo oddelka cesarske vojske ravno tam pa generalnemu vojnemu komisarju grofu Karafi na Dunaju.

Potoval je sam v Monakovo, kjer je izbornega kneza pridobil za svoj načrt. —

Vrnivši se v Pijemont, zvedel je, kako je v tem napredoval najboljši francoski general Katinat. —

Po prihodu pomožnih čet je v skupni vojski zavladal velik nered; zakaj izborni knez Bavarski ni imel vseh lastnosti, ki so

potrebne vojskovodji. Maks Emanuel ni bil več tak junak, kakoršnega se je pokazal pred Belimgradom.

Pokvarila ga je prenagla slava, Karafa pa nikakor ni bil zmožen za poveljnika, ker mu je nedostajalo poguma in odločnosti.

Evgenija kar živega ni mogel videti. Obnašal se je nasproti njemu tako razžaljivo, da je junak nameraval ostaviti cesarsko vojsko.

Vsled nesloge je izpodletela vsa vojska.

Gospôda na Dunaju je kmalu uvidela ta neuspeh. Odpoklicala je kneza Bavarskega, za vrhovnega poveljnika imenovala vojvodo Savojskega ter ob enem odstavila Karafo.

Ko je kmalu nato skupna vojska v treh oddelkih prestopila savojsko-francosko mejo, vodil je Evgenij prednjo stražo.

Po dolini Barceloneta prihrumé zavezniki na Francosko, Evgenij vzame Gap, Katinat pa odbeži do Grenoblja.

„Nič nas ne zadržuje več, da pojdemo do Grenoblja“, rekel je Evgenij, a v tem je vojvoda Savojski zbolel za osepnicami in vojska je morala nazaj.

V Verzelji so se že bali za Lijon, toda Evgenij ni mogel naprej. Vojvoda Savojski se je namreč skrivoma zmenil s Francozi in je podkupljen ovajal vse načrte cesarskih poveljnikov francoskemu generalu Katinatu.

To je sicer Francoze rešilo njih skrbi, a je hudo zaviralo napredek zavezne vojske.

S pravično jezo je torej princ Evgenij poročal na Dunaj: „Zdaj, ko sem mislil, da zmagam sovražnika, premagan sem po nestanovitnosti vojvodovi“.

Kmalu potem je Evgenij osebno cesarju na Dunaju poročal ob uspehih in neuspehih vojske v Italiji in Leopold ga je na priporočilo tedanjega predsednika bojnega sveta, starega grofa Staremberga povzdignil v maršala.

IV.

daj se je napihneni francoski kralj kesal še bolj in rad bi bil privabil slavnega junaka nazaj na Francosko.

Najprej mu je pretil z vednim pregnanstvom, ko bi se takoj ne vrnil v domovino; a ko se Evgenij zato zmenil ni, ponujal mu je francosko maršalstvo, mestodržstvo in dve tisoč cekinov letne priklade. No brez uspeha! Hladnokrvno je zavrnil Evgenij francoske poslance tako: „Jaz sem zdaj cesarski maršal, kar je blizo toliko, kakor kraljevi francoski maršal. Novcev ne potrebujem, francosko mestodržstvo pa tudi lahko pogrešam“.

Ker je zadnji čas cesar moral mnogo vojaških krdel z Oggerskega poslati na Nemško, da bi ondu oslabili francosko moč, ohrabрили so se Turci iznova ter so 1690. leta z vso

silo vdarili na Beligrad, katerega so cesarski osvojili 1688. leta.

Cesarska posadka se je branila jako hrabro, ali na nesrečo je treščila turška bomba v največjo zalogo smodnika, kateri se je mahoma vnel ter porušil kos obzidja. In vsa turška vojska, blizo šestdeset tisoč môž, šla je skozi veliko razpoko v mesto.

Strašno so trpeli cesarski vojaki in od osmih polkov se je rešilo komaj kacih šest sto môž.

Veliki vezir Mustafa Kiuprili to leto ni prebrodil Save, nego je v Belemgradu dal popraviti poškodovano obzidje. Ostavil je potem v trdnjavi nekoliko vojske, z ostalo pa se vrnil v Carigrad.

Prihodnje spomladi je Mustafa Kiuprili zbolel na očeh, a ko je ozdravel, umrl je Sultan Soliman III. in tako se je vojska zakasnila do poznega poletja.

Cesarski poveljnik, Ludovik Badenski je tedaj imel časa dovolj, da se je do dobrega pripravil na boj ter se vtaboril pri Salankemenu ob Donavi.

Meseca avgusta 1691. leta pripelje veliki vezir devetdeset tisoč Turkov in hotel je kar s prvim naskokom užugati nasprotnike.

Njegovi vojščaki so drli kakor obsedeni z golimi sabljami proti sovražnemu taboru, toda Ludovik Badenski jih je potolkel popolnoma. Mustafa Kuprilija, kateri se je podal v najhujši boj, ubila je cesarska svinčenka in od velike njegove vojske rešilo se je komaj trideset tisoč môž v Beligrad. Pa tudi cesarjevih je mnogo ostalo na bojišči.

Po slavni zmagi pri Salankemenu je cesar Leopold zmagovalnega Ludovika Badenskega poslal na Rajno, da bi ondu vodil vojsko zoper Francoze.

To je nekoliko zaviralo nadaljevanje turške vojske in 1695. leta je sultan Mustafa II. sam prišel na bojišče. Ker cesarjeva vojska zdaj ni imela pravega poveljnika, užugal jo je pri Lugoši in Temešvaru in zopet je ves Banat spravil pod svojoo blast.

Na cesarjevo željo je 1697. leta prevzel vodstvo vojske na Ogerskem hrabri princ Evgenij, kateri je takrat spolnil še le štiri in trideset let.

V naglih marših je došel pred trdnjavo Petrovaradin ter jo tako obvaroval napada turškega sultana Mustafe, ki je že v tretjič prišel na Ogersko in preprečil je še pravočasno, da Turci niso požgali mostov čez močvirje pri Sv. Tomažu Širek-u.

Ko je zvedel po svojih ogleduhih, da Turci hočejo premostiti Tiso ter udariti na Segedin, vzeti ga z naskokom in nato odriniti na Sedmograško, odpravil se je previdni Evgenij dné 9. septembra po desnem bregu Tise na pot ter je dné 12. septembra došel v bližino turškega tabora pri Centi. In dostojno se je veliki vojskovođ pripravil na bitko, katero je prvič vodil sam.

Dve uri pred solnčnim zahodom, ravno ko so Turci začeli prehajati most čez Tiso, zagrabil je z vso močjo njihov tabor. Dasi so se Turci branili po levje, vzeli so cesarski pod vodstvom Evgenija samega prvi in drugi sovražni okop, potem pa še zagrajo, katero so v naglici napravili janičarji iz svojih vozov.

Med strašnim bojnim vriskom zapové Evgenij grofu Starembergu, vodečemu levo

krilo vojske, naj se obrne po Tisinem produ Turkom za hrbet. —

Zdajci so Turci zgrabljeni od spred in zad; vrženi iz tabora, drvé se v divjem teku proti mostu. Toda o groza! ta jim je že zaprt. V smrtnem strahu mečejo od sebe puške in sablje hoté se rešiti, no zastonj! Maščevalci so jim povsod za petami. Z divjim vpitjem se pojajo ob skalnatem Tisinem bregu; kar trumoma jih pehajo lastni tovariši v pogoltno reko.

Ni je rešitve več! —

Ko se je stemnilo, končana je bila bitka. Dvajset tisoč Turkov je poginilo na bojišči, a deset tisoč jih je utonilo v reki.

Zmagovalci so v taboru nabrali mnogo bogatega plena. Samo v gotovem denarji so dobili tri milijone goldinarjev, razven tega dosti dragocenega, z biseri in žlahtnimi kameni okrašenega orožja, 232 topov, vso pripravo turške vojske, devet tisoč vozov, 7000 konj, 6000 tisoč otovorjenih kamel, 1500 volov, 500 zastav in praporcev, 7 konjskih repov*) in velik sultanov pečat,

*) Znamenja, katera se pred sultanom nesejo v vojsko.

katerega še Turci nikoli dozdej niso izgubili.

Izmed velikanske turške vojske se je rešilo komaj tisoč mož plavaje na nasprotni breg Tise, odkoder je sultan tarnaje gledal pogin svoje vojske, konec svojih nad.

Iz strahu, da bi mu cesarski ne zaprli pota v Temešvar, oddirjal je na hitrem konji in spremljalo ga je le malo krdelo jezdecev.

Evgenijeva zmaga pri Centi je bila najslavnejši čin celega sedemnajstega stoletja. Bliskoma se je razširila njegova slava po vsej Evropi.

Koncem novembra meseca je dospel Evgenij na Dunaj. Cesar ga je vsprejel zelo hvaležno ter mu podaril dragocen, z mnogimi biseri okrašen meč. Pravijo, da je bil črez deset tisoč goldinarjev vreden.

Omenjena zmaga je povspešila mir, katerega so zdaj oslabljeni in ponižani Turci sklenili s cesarjem pogajaje se dvainsedemdeset dni v sremskih Karlovcih, dné 26. januarija 1699. leta ter mu prepustili celo Ogersko s Slavonijo in Erdeljskim; ostal jim je še samo Banat.

Hkrati se je Leopold vojskoval tudi z vladoželjnim francoskim kraljem Ludovikom XIV., kateri si je prizadeval na vso moč razširjati svojo oblast nad posestvi svojih sosedov.

Ko je namreč Ludovik hotel z vojsko napasti Nizozemsko, sklenili so Leopold, nemška država, Špansko in Braniborsko zavezo zoper francoskega nasilnika.

Ludoviku so sicer spodleteli njegovi naklepi, pa v miru Nimvegenskem 1679. leta, katerega so ž njim sklenili zavezniki, moral je Leopold svojemu svaku prepustiti Freiburg v Brisgavi.

Popolnem pa je končala vojska s Francozi še le z mirom izgovorjenim v Risviku, blizo Haga na Nizozemskem, dné 30. oktobra 1697. leta, v katerem je Leopold Freiburg dobil nazaj, Ludovik pa obdržal Strasburg in državna mesta v Alzaciji; ali pomiril se je Ludovik le zato, da se je mogel tem bolje pripravljati za novo vojsko, ki se je imela skoraj začeti zarad španskega prestola.

V.

a vseh svetnikov dan leta 1700 je umrl španski kralj Karol II., zadnji potomec starejše vrste habsburgovske, zapustivši le dve sestri: Marijo Terezijo in Margarito Terezijo.

Prva, starejša, bila je poročena z Ludovikom XIV. in se je pred svojo poroko za 500.000 kron dote bila odpovedala svojim dedinskim pravicam. — Pozneje pa je Ludovik ovrigel to odpoved iz dveh vzrokov: 1. ker je bila zoper španske dedinske postave in 2. ker izgovorjena dota nikdar ni bila izplačana.

Druga mlajša sestra je bila soproga cesarja Leopolda I., in se pri svoji poroki ni bila odpovedala svojim dedinskim pravicam. Sicer je bila Margarita Terezija že 1673.

leta umrla, ali ostavila je hčer Marijo Antonijo, katera je bila omožena z Bavarskim izbornim knezom Maksom Emanuelom.

Njen sin Jožef Ferdinand bi moral tedaj podedovati veliko državo. Toda umrl je že 1699. leta v Bruselju in sedaj pregovori francoski poslanec na španskem dvoru slabotnega Karola II., da je v svoji oporoki odločil francoskega kraljiča Filipa Anžuviskega za svojega naslednika v vseh španskih deželah.

Komaj je torej zatisnil Karol II. oči, vskliknil je Ludovik XIV.: „Zdaj ni več Pirenejev^{*)}“ ter poslal svojega vnuka na Španjo, kjer so ga v Madridu oklicali za kralja. (Filipa V.) Potem je poslal svoje vojske na Nizozemsko in v Neapolj, da bi tudi te dele španskega kraljevstva zasedle v imeni njegovega vnuka.

A Leopold se ni hotel odpovedati svojih dedinskih pravic trdivši, da je rečena oporoška od Francozov ponarejena in podtaknena ter

*) S temi besedami je hotel reči, da zdaj ne bodo pirenejske gore več ločile Francije od Španskega, ko bode v obeh državah vladala ista rodbina.

je z orožjem hotel svojemu mlajšemu sinu Karolu pribaviti špansko kraljevstvo.

Ž njim so se vjemali Angleži in Nizozemci, posebno, ker so se bali prevelike moči francoske vladajoče rodbine in sklenili so ž njim tako zvano „veliko zvezo“. Dogovorili so se namreč z vso močjo delati nato, da avstrijski vladarji dobé španske zemlje na Nizozemskem in v Italiji.

Takó je nastala nasledstvena vojska španska med Francijo in Avstrijo, ki je trajala od leta 1701—1714, toraj celih trinajst let in katere se je vdeležila cela zapadna Evropa.

Angleški kralj Viljem III., Nizozemsko, izborni knez Friderik Braniborski, kateremu je cesar podelil kraljevski naziv, bili so tedaj cesarjevi zavezniki; Franciji pa sta pomagala cesarjev zet Maks Emanuel, izborni knez Bavarski in njegov brat izborni knez, nadškof Kolonijski.

Še prej nego so se zavezniki do dobrega odločili za vojsko, poslal je Ludovik svojo vojsko v Italijo, da bi ondu posedel španski pokrajini Milansko in Neapolitansko

in bilo se je bati, da bode tudi vsak čas pridrl čez Rajno.

Zbok tega je cesar zvedenega Ludovika Bavarskega z jednim vojaškim oddelkom odposlal na Rajno, z drugim pa je šel princ Evgenij Savojski na Italijansko.

Ali francoski generali so mu bili zaprli pot s Tirolskega v Italijo. (Vstočni del gorenje Italije je takrat posedovala republika Benečanska). Tam, kjer se odpira dolina, po kateri teče reka Adiža, na Italijansko, postavili so svojo vojsko ter so utrdili kraj tako dobro, da Evgenij ni mogel naprej. —

Menili so, da bodo primorali avstrijskega generala, naj jih napade ravno tam, kjer bi se mu bili branili prav lahko. Na desni in levi se namreč vzdigujejo visoke gore proti nebu, takó, da s Tirolskega ni drugega pota na Italijansko.

Evgenij je uvidel, da bi izgubil tisoče svojih vojakov, predno bi prodril skozi sovražnike. Ogibal se je najraje prilivanju krvi, če se je le mogel, ker je bil pred vsem dober človek, pa si je prihranil s tem tudi mnogo ljudi.

Zató pošlje le nekaj malih oddelkov proti Francozom. Ti so napadali sovražnike zdaj tu, zdaj tam. Mislili so Francozi, da se jih Evgenij hoče lotiti sè svojo silo.

Toda tako nespameten ni bil.

Glavni del svoje vojne je peljal dné 26. maja 1701. leta po težavnih stezah, po katerih so sicer hodili le pastirji in lovci, črez hribe na Italijansko. Pot je bila grozno slaba; po nekaterih krajih so morali lomiti kamenje, da so mogli konji in vojaki naprej; topove in strelivo so morali po škripcih vlačiti na visočine, no vse to ni kalilo vojakom radosti, ker veselili so se že naprej, kako kisle obraze bodo delali Francozi tedaj, ko jim kar iznenada pridejo za hrbet ter jih malo pošegačejo.

Po dolgih dnevih trudapolnega potovanja pridejo Avstrijci dné 4. junija na veronsko ravnino.

Takó je Evgenij prekanil francoskega generala Catinat-a, ki še mislil ni, da bi bil sovražnik blizo ter zdaj ves zbeگان ni vedel kaj početi.

Po noči 8. julija premosti Evgenij reko Tartaro ter z 11.000 možmi navzlic veliki plohi maršira celo noč proti Castagnaro (izg. Kastanjaro), napade ondu vtaborjene francoske predstraže, zapodi jih v beg in hiti v Carpi (Karpi), kjer pobije 6000 môž močni oddelek francoske vojne pod poveljstvom St. Fremonta.

V dobri uri je padlo črez 1000 prostakov, med njimi sam St. Fremont ter več nego 40 višjih in nižjih častnikov. Princ Evgenij je osebno vodil svojo vojsko, dasi so mu izpod telesa ustrelili konja. Izgubil je le malo mrtvih, imel do petdeset ranjencev in sam bil lahko v koleno obstreljen.

Ko je kmalo nato dné 27. julija prekoračil Mincio (Minčio), prestrašil se je Catinat takó, da je naglo odrinil za reko Oglio (izg. Oljo), misleč, da bo ondu ložje cesarskim zabranil pot na Milansko.

In tako so bile hkrati pokrajine med rekama Mincijem in Adižo v avstrijskih rokah.

Tačas se je na kraljevem dvoru v Parizu posebno odlikoval maršal Villeroi (izg. Vilroà), o katerem so pa sodili izkušeni vojaki, da

zna bolje plesati, kakor vojsko voditi. Toda kralju je bilo po godi, da se je ustil Villeroi: „ko bi prišel jaz na Italijansko, zagodel bi Evgeniju, da bi moral plesati, kakor bi se ljubilo meni. Kmalu bi ga dobil v pest ter bi ga poslal sem Parižanom na ogled.“

Ker se je bila stvar Catinatu sicer izvrstnemu vojskovodji obnesla tako slabo, pošlje Ludovik res Villeroi-a na Italijansko, naj prevzame on poveljstvo. Vojaki oholega lahkoživca niso bili kaj veseli, toda kaj se je brigal kralj za njihovo mnenje.

Dasi je bila francoska vojna na Italijanskem za dobro tretjino močnejša od cesarske, dodá še Ludovik vojvodi Villaroi-i 20.000 môž z izrecnim poveljem, naj začne vojsko. —

Dospevši na Italijansko, pomakne precej celo vojno zopet na levi breg Oglija. Evgenij ga v tem ni motil, zakaj čakal ga je v izvrstnih svojih okopih pri Chiari (izg. Kiári).

Bilo je dné 1. septembra 1701. leta, kar ga z vso silo napadejo Francozi. Z lahkoto so vrgli cesarske predstraže in so navdušeni drli proti okopom, na katerih pa na

svoje začudenje niso videli žive duše. Ko prilomastijo na kacih 50 korakov, zagrme iznenada na nje izza okopov cesarske puške in jih posipljejo topovi s kroglijami takó, da jih na torišči ostane čez 2000 môž, med njimi 200 častnikov, kacih 1000 pa jih pade še na begu. Posebno dobro jim je posvetilo avstrijsko topničarstvo.

Maršal Villeroi je bil tako zmeden, da je bežal poldrugo miljo daleč, predno je zopet zbral svoje čete.

Cesarska vojna pa za vkopi ni imela posebne izgube; štela je le 36 mrtvih in 81 ranjenih. To je bila sijajna zmaga; 25.000 Avstrijcev je nateplo 60.000 Francozov ter jih zapodilo v beg.

Prihodnjega dne se Villeroi vtabori pri Urago ter ondu obstane, ne da bi še kdaj napadel Evgenija, po noči 12. novembra pa zopet z veliko izgubo odvede svoje čete čez Oglio; zakaj Evgenij mu je do Oglia sledil s svojim izvrstnim topništvom ter mu je streljaje napravil dosti škode.

Med tem se je začela jesen. Ker pa Villeroi po blatu in snegu ni brodil rad,

zato pošlje vojsko v razne trdnjave in mesta, naj si počijejo, da bi mogli tem vspešneje vojevati spomladi. (Takrat so se namreč vojskovali le po letu, po zimi pa so počivali.) —

Evgenij pa še po zimi ni miroval. Zdaj je napadel to mesto, zdaj uno ter lovil Francoze, da je bilo groza. Po mestih je dobil tudi mnogo živeža in streliva v pest, (posebno v Brescelli), da je ložje redil svoje vojake. Zato so ga pa ljubili ti nad vse. Nikdar niso godrnjali, če jih je vodil tudi po dežju in snegu okolu, bili so še veseli, če so mogli sovražniku zasoliti kako prav gorko.

Ker je Evgenij branil reveže in ni puščal, da bi njegovi vojaki ropali po deželi, ker je ravnal tudi z najpriprostejšim ljudstvom vedno pravično, prikupil se je celo prebivalcem onih pokrajin, kjer so gospodarili Francozi. Imel je pa tudi svoje ogleduhe povsod, da je hitro izvedel za vsako sovražnikovo nakano.

Dober prijatelj mu je bil Antonio Cosoli, (Anton Kozolj?), župnik cerkve Sv.

Marije (Sta. Maria la Nuova) v mestu Cremoni (Kremona). Ta je imel svojo hišo ravno tik mestnega zidu. Iž njegove kleti je vodil star, že popolnoma suh vodovod iz mesta. A ondu, kjer je vodil na prosto, bil je tako gosto zaraščen z grmovjem, da ni slutil nikdo, kaj je bilo tam skritega. Vesel poroči to župnik po vernem služabniku princu Evgeniju.

Temu so poročali že drugi ljudje, da namerava Francoski general zadnji dan januarija 1702. leta priti v Kremono ogledavat tamošnje posadke. „Halo! ta bi bila lepa, ko bi ravno ta čas mogel napasti mesto,“ misli si Evgenij. Vedel je sicer, da je v mestu kacic 8000 francoskih vojakov, no vendar hoče poskusiti svojo srečo tem bolj, ker je bil izvedel, da je poročal njegov nasprotnik še vedno v Pariz, kako mu bode godel spomladi.

Odbere si torej 6000 môž ter je pošlje od raznih strani proti Cremoni. Izmislil si je bil namreč stvar tako: „Po vodovodu pošljem par sto vojakov v mesto. Ti naj napadejo po noči stražo pri mestnih vratih, pred katera pošljem oddelek svojih konjikov

in pešcev. Ko bodo vrata odprta, naj zdirjajo konjiki po mestu ter naj posekajo straže pri drugih vratih, da bodo mogli oddelki, katere pošljem tja čakati, tudi noter.“

Kakor mislil, tako i storil.

Prvega februarija 1702. leta po polnoči dospe Evgenij pred mesto ter kacic 1200 korakov pred trdnjavo čaka v zapuščeni kmečki koči, da bo čas. — Pot je bila strašno slaba; vojaki so primarširali še le proti peti uri zjutraj tja. No, bilo je vse dobro pripravljeno. Majorja Hofmana pošlje z 225 vojaki in nekaterimi delavci po vodovodu v mesto. Težko je bilo hoditi po nizkem in komaj dva čevlja širokem predoru ali vendar prispe major s svojimi srečno v župnikovo klet. Ko se zbero vsi njegovi vojaki okolo njega, gre iz hiše ter napade stražo pri vratih Sv. Marjete. Kmalu pobije ali pa ujame zaspane Francoze, odpre vrata ter spusti konjike in pešce v mesto, sam pa zasede vrata in zidovje nad njimi. Grof Nazari zdirja po mestu ter napade glavno stražo, Kufstein pa mestno zbornico. Dragonci zdirjajo naravnost proti vratom ob

reki Padu. Grof Kufstein mestne zbornice sicer ni mogel hitro najti, ker je bilo pretemno ali vendar izvrši tudi svojo nalogo.

Prvi Francoz, ki je opazil, kaj se godi, bil je kuhar nekega francoskega generala, ki je hotel na vse zgodaj iti za svojega gospodarja kupavat. Ta mu dolgo ni hotel verjeti, ali kmalu se prepriča sam. Francozom na srečo je bil ukazal neki polkovnik, naj bode njegov polk že pripravljen pred dnem, da ga bode ogledaval. Vojaki so že stali na dvorišči svoje vojašnice ter so čakali svojega poveljnika. Ko pride polkovnik iz svoje sobe, sliši hrum po bližji ulici, hitro maršira s svojimi tja, spozna Avstrijce in začne streljati na nje. Pokanje pušek vzbudi tudi druge Francoze, zbirajo se z vseh strani; nekateri pritečejo bosi in na pol oblečeni, samo z orožjem v roci na svoje mesto.

Villeroi je bil ravno prejšnji večer prišel v mesto. Njemu na čast je poveljnik napravil veliko gostijo. Prišel je pozno domu in pisal je še v svoji sobi, ko prisopiha sluga s strašno novico. Hitro ukaže, naj mu pripeljejo konja ter pošlje častnika gledat, kaj je.

Komaj je imel nogo v stremenih, izvé, da so res Avstrijci v trdnjavi. Sè svojim slugo zdirja na trg, kjer naj bi se vojaki zbirali v sili, ko pridirja tja, sekal je ravno Nazari glavno stražo. Ves obupan upije Villeroi nad svojimi, naj se branijo hrabro; toda kmalu obkolijo Avstrijci tudi njega. Spoznajo po njegovi vpravi, da mora biti general, pa ga potegnejo s konja. Stotnik Macdonel ga ujame ter odvede na stran. V ti stiski pove Villeroi svoje ime. Častniku obeta 10.000 cekinov in službo polkovnika, če ga izpusti. Macdonel mu pa odgovori mirno: „Že mnogo let jém cesarjev kruh; svojega gospodarja ne izdam!“ Nato ga pelje pred Evgenija na trg in ga zapre na glavni straži.

Med tem se je zdanilo. Po mestu so se bojevali Avstrijci s Francozi. Zadnjih je bilo dvakrat več, nego cesarskih. Tretji oddelek namreč, kateri bi naj bil napadel mesto od strani reke, ni mogel naprej, ker so bila pota preslaba. Ta torej ni mogel na pomoč. Pa so se tem hrabreje bojevali drugi.

Evgenij gré s svojim spremstvom gledat na zvonik glavne cerkve, kako je po mestu.

Prepriča se kmalu, da ne bo mogel nadvladati, ker so Francozom prihajali že tudi vojaki iz bližnjih vasi na pomoč. Zato ukaže, naj se Avstrijci pripravijo popoldne na odhod. Dalje ni smel čakati; zakaj njegovi so bili že po sedemkrat v ognji, bili so že tako utrujeni, da so komaj še nosili puške.

O 5. uri zvečer odrine Evgenij sè svojimi v najlepšem redu iz mesta. Devetdeset častnikov, štiristo vojakov, sedem zastav in pet sto uplenjenih konj je vodil seboj. Seveda tudi francoskega maršala ni pozabil. Francozi so bili še tako zbegani, da njegovih zadnjih straž niso posebno nadlegovali.

V tej praski pa so Francozi po ulicah izgubili še dvanajst sto mrtvih in ranjenih, dočim je Evgeniju padlo samo šest sto môž.

Tako je Evgenij pred pustom 1702. leta zagodel maršalu Villeroi, ravno temu, kateri se je bahal svojemu kralju, kako bo on zagodel Evgeniju. Z Italijanskega ga je poslal na Tirolsko, od ondod pa je bil odpeljan v Gradec. Ostal je devet mescev jetnik, dokler ga ni cesar Leopold brez druge odkupnine zamenjal za nekega grofa Waldstein-a, ka-

terega so bili Francozi vjeli v bitki pri Karpi.

Dasi so Francozi v Cremoni izgubili maršala Villeroi ter so bili od Avstrijecev tepeni, hvalili so se vender, da so zmagali Evgenija. —

Kmalu po tem porazu odpošlje kralj Ludovik še 25.000 mōž na Italijansko ter izroči vrhovno poveljstvo vojvodi Ludoviku Vendome-u.

Tako je tedaj takrat Francija imela na Italijanskem blizu 80.000 mōž, Evgenij pa z vsem samo 30.000 vojakov.

Dasi je prosil cesarja pomoči, vender mu z Dunaja niso poslali nobene pomoči: ni denarja, ni streliva. In vender je dné 15. avgusta 1702. leta pri Luzari napadel Francoze.

Tu je bil Vendome posebno dobro utaborjen. Še-le proti peti uri popoldan se je začela bitka. Evgenijeva vojna je bila razdeljena v dva oddelka; prvemu je veleval grof Staremberg, drugemu pa maršal Commercy. Ta je tudi začel vojsko. Pa hotela je nesreča, da sta ga kmalu hkrati zadele

dve krogli in smrtno ranjen je padel raz konja. Vsled tega je med cesarskimi nastala velika zmešnjava.

Zdaj se princ Evgenij osebno postavi na čelo polka ter se zažene na sovražnika, katerega kmalo zapodi v njegov tabor nazaj.

Jednako navdušeno se je borilo tudi levo krilo cesarske vojne, katero je vodil grof Staremborg. Pritiskal je tako silno na Francoze, da so končno začeli bežati.

Ker jim je tako pretila velika nevarnost, prihrumi jim Vendome sam z ostalimi četami na pomoč. Ko bi Evgenij ne bil tega opazil, hudo bi se bilo godilo Staremborgovemu oddelku. Kakor burja se torej Evgenij vrže na prihajajoče sovražnike ter je s pomočjo Staremborgovih čet potisne v tabor nazaj. —

Tako je v nekaj urah 24.000 Avstrijcev do dobra premagalo 50.000 Francozov. —

Ko bi zdaj Evgenijeva vojna ne bila toli upehana, izvestno bi bil prepodil Francoze iz Italijanskega. No, do tega ni prišlo, ker pomanjkanje vsega v cesarski vojski je

bilo takšno, da ga po besedah Evgenija samega ni moči popisati dovolj; z Dunaja so namesto pomoči prihajali le prazni obeti, na podkrepljenje vojske na Italijanskem pa nikdo resno mislil ni. —

VI.

Leta 1703 je bil Evgenij imenovan za predsednika državnega vojnega sveta na Dunaju ter tako postavljen na čelo celi cesarski armadi. Evgenij pa je bil tudi mož zato; zakaj poznal je predobro sovražnike Avstrije, poznal pa tudi iz lastne skušnje potrebe in težnje domačega vojaštva, katero ga je ljubilo iz celega srca.

Kakor že povedano, zavezale so se tudi Anglija in Holandsko s cesarjem Leopoldom ter so močno vojsko poslale na Nizozemsko. — Ob enem sta tudi portugalski kralj in vojvoda Savojski pristopila na cesarjevo stran. — Preimenitni angleški vojskovodja Marlborough (izg. Malbero) je z angleško-holandsko vojsko vzel več trdnih mest in potem posedel izborna knežija Kolinsko.

Med tem je francoski poveljnik Villars s svojo vojsko obšel nemško vojsko na Rajni ter se združil z bavarskim knezom Maksimilijanom Emanuelom, s katerim pa se nista nič prav razumela, kako bi naj skupaj nadaljevala vojsko. Po vsi sili se je bavarski knez hotel združiti tudi še z drugo francosko vojsko, katero je imel Vendome pripeljati iz Italije. Zato je ostavil Villarsa na Bavarskem in je s svojo vojsko šel na Tirolsko Vendomeju nasproti. Srečno je vzel trdnjavo Kufstein ter glavno tirolsko mesto Inomost. — Nato se je napotil proti gori Breneru, čez katero vodi pot na Italijansko.

V tem se hrabri Martin Sterzinger postavi na čelo tirolskih kmetov, ki so od nekdanj sloveli kot izvrstni strelci ter se z vso silo upre sovražnikom. Tirolci so zadevali soteske, s strmih vrhov streljali ter valili kamenje na Bavarce, katerih je jako mnogo poginilo. Bavarci so bili tedaj prisiljeni vrniti se proti domu; tu so se zopet zjediniili z Villarsom in nameravali so skupno udariti na avstrijsko vojsko, katero je vodil Ludovik Badenski. Zdaj pa jih je prijel

Marlborough pri Schellenberg-u tik Donauwörtha 1704. leta ter jih je premagal.

Malo kasneje je francoski maršal Tallard pripeljal veliko vojsko prek Rajne ter se je zjedinił z Bavarci. Pa zdaj prihiti tudi princ Evgenij iz Italije, ter se dne 10. junija pri Mundelsheim-u na Virtemberškem združi z Marlboroughom.

Pri Höchstädt-u in Blendheimu udarita dné 13. avgusta na zavezno bavarsko-francosko vojsko ter jo v krvavi bitvi popolnoma užugata. Grozno je kosila smrt ta dan, zakaj dvajset tisoč sovražnih bojevnikov je mrtvih obležalo na bojišči. Zmagovalci so vjeli dvajset tisoč Francozov ž njihovim poveljnikom Tallardom vred in so mimo tega zaplenili sto štiri deset topov ter veliko množino zastav in praporčkov.

Izborni knez Bavarski je ostavil domovino svojo ter bežal v Bruselj; cesarski so posedli Bavarsko, Francoske vojske pa so se morale pomakniti črez Rajno nazaj.

No te zmage cesar Leopold I. ni dolgo preživel; umrl je že naslednje leto 1705, zapustivši dva sina, Jožefa in Karola. Jožef

mu je nasledoval v avstrijskih deželah in na cesarskem prestolu nemškem (1705—1711)*, Karol pa je bil že 1703. leta (kot Karol III.) nastopil vlado na Španskem ter se je tam bojeval zoper protikralja Filipa Anžuiskega.

Leopold I. je bil mnogostransko omikan, pravičen in dobrosrčen vladar. Za njegove vlade bili sta ustanovljeni vseučilišči v Inomostu in Vratislavi.

Novi cesar je najprej zadušil upor, ki se je vzdignil na Bavarskem zoper avstrijsko vlado, potem pa je za svojega brata Karola po izvrstnem vojskovodji Evgeniju Savojskem srečno nadaljeval špansko nasledstveno vojsko.

Kar so Francozi izgubili na Nemškem, hoteli so si priboriti na Italijanskem. Zato so hudo začeli pritiskati na vojvodo Savojskega, naj bi se odpovedal zavezi s cesarjem in septembra meseca 1706. leta se jih odpravi 40.000 môž, da bi oblegli zadnje zavetišče vojvodovo, mesto Turin, v katerem je bilo za večjo varnost vojvode pod po-

* Cesar Ferdinand I. (1519—1564) in njegovi nasledniki so bili ob jednom tudi avstrijski vladarji ter češki, ogerski in hrvaški kralji. —

veljstvom grofa Staremburga 7000 Avstrijcev v posadki.

Toda zvedeni Evgenij je bil hitrejši od njih. Prekoračil je s 30.000 možmi reko Pad, izognil se sovražnikom ter se vtaboril med njimi in Turinom.

Dné 7. septembra napadejo ga Francozi s strahovitim streljanjem iz topov. A tudi avstrijsko topništvo je odgovarjalo dostojno. Nad dve uri je na obeh straneh, trajala ta strašna kanonada. Zdaj se knez Leopold Desauski sè svojimi Prusi vrže na Francoze, a mora se precej umakniti; zakaj sovražniki ga primejo od spred in zad. Komaj zapazi to Evgenij, že mu priskoči na pomoč. In skupno se zaženeta na sovražne vrste, ob jednem pa naskoči tudi princ Virtemberški njihove nasipe. Trikrat cesarski zasedejo sovražne okope, a trikrat jih morajo spet ostaviti, kar pridrvi Staremburgov polk z vojvodo Savojskim iz mesta, po hudi borbi četrtič zasede nasipe ter sovražnikove topove nameri na njega samega.

Dasi sta se vojvoda Filip Orleanski in maršal Marzin trudila na vso moč, da bi

zadržala svoje čete, zastoj! Francozi se naglo umikajo na vseh straneh in naposled v največjem neredu deró proti Padu, kjer jih večina v hladnih valovih najde smrt. —

Tako so morali Francozi Lombardijo prepustiti cesarju ter je Evgenij v Milanu Karola III. slovesno oklical za kralja, kateremu je pri ti priliki vsa veljavna lombardska gospoda morala priseči zvestobo. Med tem, ko se je cesarski general Daun polastil Neapolja in Sardinije, šel je Evgenij na Francosko ter oblegal imenitno pomorsko mesto Toulon, katero je v istem časi z morske strani napadalo angleško in holandsko brodovje. Pa ker je mesto bilo močno utrjeno ter dobro preskrbljeno z živežem, ga oblegalci niso mogli vzeti. — Tudi na Nizozemskem so zmagali cesarjevi zavezniki. Tu je užugal Marlborough francoskega maršala Villeroi-a pri Ramillies-u (izg. Ramili-u) 1706. leta tako, da so Francozi brez vsega reda bežali črez mejo. Nato je zmagovalni vojskovodja osvojil pokrajine Brabant, Flandrijo in Henegau in je povsod Karola III. oklical za kralja, katerega so zdaj po vseh pod-

vrženih deželah spoznali za postavnega vladarja. —

Jeseni 1707. leta je slavni princ Evgenij iz Italijanskega došel na Dunaj, kjer so ga vsprejeli z velikim navdušenjem in z izredno častjo. Bil je imenovan za državnega maršala in za cesarskega namestnika na Milanskem. Poslanci poljske republike in poslanec carja Petra velicega so mu zdaj ponujali poljsko krono, a on v svoji skromnosti jo je odklonil rekoč, da se ne strinja ž njegovim modroslovjem zamenjavati dušnega miru z žezlom.

Pa ni dolgo počival Evgenij. Dné 3. julija 1708. leta že je bil pri svojem prijatelju Marlboroughu na Nizozemskem. In že dné 11. julija sta pri Oudenardi pobila dosti večjo francosko vojsko, potem dné 3. oktobra naskokoma vzela trdnjavo Lille.

Prevzetni francoski kralj Ludovik je bil čisto prepaden, ko mu je prišlo poročilo o bitvi pri Oudenardi; zakaj onemogel je po tolikih porazih že čisto in ni več vedel, kako naj bi nadaljeval vojsko. Nedostajalo mu je vojakov, posebno pa novcev. Trgovina je

nehala skoro povsem; tvornice so po večjem ustavile delo, ker so pobrali v vojščake skoro vse moške, ki so bili za delo. V taki sili narod ni mogel več zmagovati čim dalje večjih davkov. Vrh tega pa je takrat po vsem Francoskem začela razsajati velika lakota.

Te nadloge so prisilile francoskega kralja, da se je začel pogajati z nasprotniki; pripravljen je bil odpovedati se celi španski dedščini, Nizozemski in Milanu, le Neapolj in Sicilijo bi bil rad ohranil svojemu vnuku Filipu V. Toda zmagovalnim nasprotnikom je bilo to premalo. Zahtevali so, da jih mora celo z denarjem in s svojo vojsko podpirati, da bodo pregnali njegovega vnuka iz Španskega.

Tako sramotne terjatve pa Ludovik XIV. ni mogel spolniti. Še isto jesen je nabral čez sto tisoč vojakov ter jih pod poveljstvom Villarsa poslal na nizozemsko mejo. Zjutraj, dne 9. septembra 1709. leta so pri Malplaquetu (izg. Malplake-ji) zadeli na zaveznike, katerim sta velevala izkušena in zmiraj zložna poveljnika Marlborough in princ Evgenij Savojski.

V celi španski nasledstveni vojski je bila ta bitva najbolj krvava. Francozi so se borili izredno hrabro, ali naposled so vender zmagali nasprotniki. Hrabri Evgenij je bil neprenehoma sedem ur v boji in četudi je bil ranjen v zatilnik, vender se je bojeval dalje. V tej bitvi je na obeh straneh padlo do blizo dvainštirideset tisoč môž.

Francoski kralj je zdaj zopet prosil miru, privolil je v vse, dà, celo denarno podporo je obečal zaveznikom za vojsko zoper svojega vnuka. No kmalu se je politični položaj velikih držav evropskih bistveno spremenil takó, da je ponižanemu kralju pomagal iz zadrege, kakor bodemo videli kasneje.

Med tem, ko so cesarjevi zmagovali na Nemškem, nastal je na Ogerskem nov upor. Ustajniki so pregnali cesarske posadke iz več mest in vse prizadevanje cesarja Jožefa z lepa utešiti ustajo, bilo je brezvspešno. Celo za svojega kralja ga niso hoteli več priznati. Na čelo se jim je postavil grof Fran Rakoczy, katerega je skrivaj ščuval in podpiral kralj Ludovik XIV. — Zdaj pa je cesar poslal generala Sigberta Heisterja na Ogersko, ki

je Rakoczy-ja premagal pri Trenčinu 1708. leta ter ga pregnal iz dežele. Nato je pomiril cesar Ogrce s pogodbo dogovorjeno v Szathmar-ju 1711. leta, v kateri je po svojem namestniku zagotovil vstajnikom splošno pomiloščenje, protestantom pa cerkveno svobodo ter obetal le domačim podeljevati državne službe. (Rakoczy je pobegnil na Poljsko, potem na Francosko in še pozneje v Carigrad, kjer 1735. leta umrl.).

Leta 1711. umrl je cesar Jožef za osepnicami v 33. letu dobe svoje; ostavil je le dve hčeri Marijo Jožefo (od 1719. leta poročeno s kneževičem saksonskim Fridrikom Avgustom) in Marijo Amalijo (od 1722. leta poročeno s kneževičem bavarskim Karolom Albrehtom).

Nasledoval mu je tedaj na avstrijskem in cesarskem prestolu njegov brat Karol, ravno tisti, ki se je poganjal za španski prestol. Tega so nemški knezi izvolili tudi za cesarja 1711. leta. —

Ko bi bil ta nemški in avstrijski vladar gospodoval tudi španskim deželam, bil bi najmogočniši vladar v Evropi ter bi tako

bilo ravnotežje med evropskimi državami po polnem razdrto. Zato pa se zavezniki, zlasti Angleži in Holandci niso hoteli dalje bojevati za Habsburgovca Karola VI., ampak so sklenili s Francozi mir v nizozemskem mestu Utrecht-u 1713. leta, kateremu je pristopil tudi cesar dné 7. marcija 1714. leta v Rastattu.

Po tem miru je dobil Filip V. Špansko in vsa prekomorska španska posestva, toda le s tem pogojem, da se te dežele nikdar ne smejo zjediniti s Francijo. Cesar Karol VI. je prejel Nizozemsko (Belgijo), Neapolitansko, otok Sardinijo in Milansko z Mantovo. Sicilijo so prepustili vojvodi Savojskemu, Angleži pa so obdržali trdnjavo Giberaltar, (katero so 1704. leta siloma vzeli Špancem) in otok Minorko. Naposled so tudi Nizozemcem ali Holandcem dali nekoliko malih trdnjav ob francoski meji. Pregnani izborni knez Bavarski in nadškof Kolinski sta zopet dobila svoji deželi. Nemški knezi so v Badenu na Švajcarskem dné 6. septembra 1714. leta odobrili ta mir.

Filipov minister, častilakomni kardinal Alberoni, pa je skušal nekdanja španska po-

sestva na Italijanskem zopet pridobiti svojemu gospodu ter posedel Sicilijo in Sardinijo.

To ravnanje pa je razkačilo vse države, ki so podpisale utrehtski mir. In ko je kralj Filip V. po smrti Ludovika XIV. (1715. l.) začel se poganjati tudi za francoski prestol, sklenile so Velika Britanija (Anglija) Francija in Holandija s cesarjem tako imenovano četverozvezje 1718. leta. Prisilile so ga po kratki vojski odpovedati se postranskih španskih dežel.

Savojski vojvoda, ki je bil s španskim kraljem v zvezi, moral je Sicilijo odstopiti Avstriji in je dobil za to Sardinijo s kraljevim nazivom „sardinski kralj“ 1720. leta.

VII.

omaj je cesar Karol VI (1711—1740) končal dolgoletno vojsko za španski prestol, moral je že hrabrega Evgenija zopet poslati na turško mejo.

Ko so bili namreč Turci Benečanom odvzeli polotok Morejo, poganjal se je Karol v Carigradu za nje. Zato so mu Turci napovedali vojsko.

Začetkom meseca avgusta 1716. je že Evgenij s 64000 možmi stal pri Petrovaradinu. I veliki vezir Ali je privedel nad 150000 Turkov črez Savo, zakopal se blizo trdnjave v rove ter ondu prežal na Evgenija. Že 4. avgusta na vse zgodaj ga napade hrabri princ, potolče ga popolnoma ter dobi vse topove in ves tabor. Med padlimi je bil tudi veliki vezir Ali; komaj so se ostanki turške

vojske rešili v Beligrad. Nato je šel zmagovalni vojvoda čez Donavo ter vzel imenitno trdnjavo Temišvar.

Zdaj Turci na Ogrskem niso imeli nobenega mesta več in morali so cesarju prepustiti ves svet na levem bregu Donave.

Princ Evgenij pa je šel tudi čez Donavo za njimi ter oblegal Beligrad, v katerem je bilo do 30000 turških vojakov. Takrat je bila njegova vojna v veliki nevarnosti, zakaj ondaj je iz Adrijanopolja došel novi veliki vezir Chalis s trumo 200.000 mož oblegancem na pomoč.

Bilo je dné 15. avgusta 1717. leta.

Princ Evgenij je bil tedaj zajet med velikansko vojsko in trdnjavo. Tu in tam je bilo nastavljenih vse polno topov! No, navzlic temu je Evgenij ostal hladnokrven ter je rekel v bojnem svetu: „Ali dobim jaz Beligrad, a pa Turci potolčejo mene.“ Nato je zapovedal častnikom, naj bodejo mirni, naj tiho dajejo povelja ter da nikdo ne sme ostaviti odkazanega mu mesta. Precej po polnoči odvede Evgenij svoje polke iz okopov ter je razvrsti v boj.

Proti peti uri zjutraj se začne bitva. Z vso silo zagrabijo pešci sovražnika od spredaj, konjica pa od strani. Pritisk je bil tako silen, da Turci popuste svoje baterije ter se uma-knejo. Le jedna sovražna baterija bljuje še iz osemnajstih žrel smrt v vrste cesarskih čet. Proti njej se zakadi deset grenadirskih kompanij ter štirje batalijoni. Dasi jih ja-ničarji vsprejmejo z grozovitim strelja-njem, vender se junaci ne dajo ustrašiti nego z bajonetom v roci skočijo na divjake. — V nekaj urah pobiti so Turci na vseh straneh.

Bilo je ob deveti uri zjutraj, ko sov-ražnik v naglici ostavi svoj utrjen tabor ter pobegne. Šestnajsti avgust 1717. leta je bil za Evgenija najslavniši dan. — V tem ko je Turkov obležalo do dvajset tisoč, izgubil je Evgenij samo petnajst sto môž. Dobil je 130 topov, 35 topičev, 51 zastav in devet konjskih repov, razven tega pa še dosti raznih dragocenosti. Nato pa je naskočil trdnjavo ter jo tudi vzel. Ondu je dobil šest sto topov in veliko zalogo streliva.

Vsled te zmage je začela narodna pesem v vseh jezicih slaviti Evgenija kot prvega krščanskega junaka.

Oslabljeni Turci so sklenili zdaj mir Požarevski 1718. leta, v katerem so Avstriji odstopili mesto Temišvar in Banat, celo Srbijo z glavnim mestom Belgradom, Valahijo do reke Alute, turški delež Slavonije in kos Bosne ob Savi.

Po zadnjih dveh vojskah je cesar Karol VI. svoje dežele tako pomnožil, kakor še nobeden njegovih prednikov. Ker ni imel nobenega sina, bal se je, da bi po njegovi smrti v avstrijskih deželah ne nastale zmešnjave, kakoršne so raztrgale dežele španskega kraljevstva. Izdal je tedaj 1713. leta novo hišno postavo, tako zvano pragmatično sankcijo, *) katera je določila: 1.) da se avstrijske dedne dežele nikdar ne smejo razdeliti, 2.) da naj ko bi utegnil izumreti moški zarod vladarske rodovine, nasleduje ženski zarod, po prvorojenstvu v istem redu kakor moški, in sicer najprvo cesarjeve hčere, potem hčere

*) Ta imenitna postava o nasledstvu na vladarskem prestolu je postala podlaga skupni državi, v kateri so doslej le moški Habsburgovci mogli nasledovati.

njegovega brata Jožefa I., dalje njegove sestre in njih nasledniki i. t. d. Skrbel je potem tej temeljni postavi pridobiti veljavo v vseh svojih deželah. In res so jo 1720. leta slovesno vsprejeli stanovi avstrijski, štajerski, koroški in kranjski, tirolski, slezijski in moravski. Istotako so jo vsprejeli tudi stanovi češki. Leta 1722. jo je cesar v deželnem zboru v Požunu predložil tudi oger-skim stanovom, ki so jo z veseljem vsprejeli ter z zborskim sklepom 1723. leta postavno potrdili. Taisto so storili 1722. leta deželni stanovi hrvaški in erdeljski. Tako je pragmatična sankcija postala nerazrušljiva vez med vsemi avstrijskimi deželami in vladarsko rodovino.

Poglavitna skrb Karolu VI. je bila zdaj pragmatični sankciji pridobiti veljavo tudi v inostranskih državah. Sklenil je za to posebno zavezo s Španijo, kateri nasproti so se zavezale Anglija, Francija in Rusija. Pa tudi te države so pozneje priznale pragmatično sankcijo, upirala sta se samo Bavarski in Saksonski knez, ker sta bila v rodu z avstrijskimi vladarji.

Da bi si pridobil Saksonijo, podpiral je Karol VI. izbornega kneza Avgusta Saksonskega, kateri se je po smrti svojega očeta poljskega kralja Avgusta II. poganjal za kraljevi prestol. No, ravno s tem si je cesar novo vojsko nakopal na glavo; zakaj Francija je predlagala prejšnjega kralja Stanislava Leščinskega, tasta francoskega kralja Ludovika XV.

Kakor že povedano, vnela se je vojska zoper Avstrijo, katere ste se razven Francije vdeležile tudi Španija in Sardinija. Prekasno je uvidel cesar, da bi bil storil dosti bolje, ko bi bil poslušal besede previdnega in izvedenega vojskovodje, slavnega princa Evgenija, ki je dejal: najboljše poročstvo za pragmatično sankcijo bi bila močna vojska in pa dobro napolnjene denarnice.

Še jedenkrat je tedaj moral princ Evgenij opasati meč, šel je namreč 1734. leta proti Francozom, da bi jim branil črez Rajno. A ta vojska je bila končana že jeseni 1735. leta in v vednih bojih osiveli junak se je povrnil na Dunaj. —

Prezvesto je služil zaporedoma trem cesarjem: Leopoldu I. in njegovima sinovoma

Jožefu I. in Karolu VI. Rekel je često: „Leopold je bil moj oče, Jožef moj brat, Karol pa moj gospod.“

Dasi slaven, nikdar se ni prevzel in, če je poročal o svojih zmagah, hvalil je vedno le druge častnike, sebe nikoli omenil ni. Po nepotrebnem ni nikdar prelival krvi. Sam je po bolnicah pokušal hrano ter preiskaval zdravila. Tudi najprostejšemu vojaku je natančno izplačeval plačo na določen dan in skrbel je, da nihče ni trpel pomanjkanja posebno v prezimovališčih in dasi je bil v službi jako strog, ljubili so ga vendar vojaki, kakor svojega očeta. Spaval je navadno le po tri ure vsako noč, a ostali čas je čital, računil ali pa molil. Živel je jako lepo in pobožno. Bil je velik sovražnik lenobe in pohotnosti in ravno v tem je nadkriljeval vse velike vojskovodje.

Bogate svoje dohodke je vporabljal zelo umno. Vzgradil si je na Dunaji v Himmelpfortgasse krasno palačo Belvedere, (v kateri se zdaj nahaja finančno ministerstvo), zbiral različne umetnine, katere je po svoji smrti ostavil cesarski hiši. Njegova zasebna knjiž-

nica je brojila do petnajst tisoč zvezkov. I te je podedovala cesarska hiša. —

Zadnjih dni ga je napadla huda prsna bolezen; kašljal je skoraj neprenehoma. Zjutraj dné 27. aprila 1736. leta našli so ga mrtvega v postelji. Umrl je za mrtvoudom v 73. letu svoje dobe. —

Kar trumoma so prihajali Dunajčani gledat slavnega junaka na mrtvaškem odru, hvaležni cesar pa mu je priredil velikolep pogreb. Štirinajst cesarskih maršalov je pri pogrebu nosilo vogale mrtvaškega prta in sam cesar je bil prisoten pri blagoslovljenji zemeljskih ostankov Evgenijevih v Sv. Štefana cerkvi.*)

Ž njim je cesar izgubil svoj zmago-nosni meč, avstrijske dežele pa svojega branitelja.

Dve leti po Evgenijevi smrti je Avstrija izgubila Srbijo z Belimgradom in Valahijo, katere dežele ji je bil priboril hrabri vojskovodja. —

*) Njegov nagrobnik je videti v levi kapelici (Kreuz-Kapelle) poleg velikih vrat dunajske stolne cerkve Štefanove.

Presvitli naš vladar, cesar Fran Jozef I. mu je pred svojim dvorom na Dunaju dal postaviti lep spomenik, kateri bo še davnim zanamcem pričal o nezvenljivi slavi tega za Avstrijo toli zaslužnega junaka!

V založbi pri Antonu Turku, knjigovezu

v Ljubljani, Dunajska cesta št. 3,

dobi se tudi:

Andrej Hofer, junaški vodja Tirolcev leta 1809. Vérni popis njegovega življenja in njegove junaške smrti v Mantovi leta 1810. 56 strani. Cena 28 vin.

Princ Evgenij Savojski, slavni junak in vojskovodja avstrijski. Zgodovinska povest. Z barvano podobo. — Cena 48 vin.

Heđvika, banditova nevesta. Povest iz 17tega stoletja. Po Th. Körnerjevem igrokazu predelal M. Kramar. 78 str. Cena 40 vin.

Štiri povesti za slov. ljudstvo. I. Nagla beseda. II. Tujčeva osveta. III. Gospod Grahár. IV. List papirja. Spisal J. Radoslav. 82 str. Cena 40 vin.

Srečolovec. Povest onim, ki na tujem iščejo domú, zlasti njim, ki tišče v Ameriko. Spisal H. Majar. 83 st. Cena 40 vin.

Sv. Notburga, pomočnica v vsakovrstnih potrebah in popis življenja sv. Heme, kneginje slovenske. 56 str. Z barvano podobo. Cena 36 vin.

Cvetina borograjska. Povest. Predelal H. Majar. Z barvano podobo. — Ilustrovana izdaja. — 128 strani. Cena 80 vin.

Pravlјice. Zapisal H. Majar. I. Zvezek. 84 strani. Cena 40 vin.

Ave Marija s podobami. Cena 20 vin.

Božja pot Matere Božje na Blejskem jezeru. S podobo. 16 str. Cena 16 vin.

Založba raznih slovenskih spisov, povesti, pesmi in molitvenikov, trgovina s papirjem in raznim pisalnim in risalnim orodjem.

 Vnanja naročila izvršujejo se točno, hitro in po najnižji ceni.